

(foto: Bas Arens)

BAS ARENS

De mens speelt op allerlei manieren een rol in het kustlandschap, bewust, en onbewust. Bij natuurontwikkeling wordt de natuur op een actieve manier verbeterd of aangelegd. Als er vervolgens herstel van flora en fauna optreedt, zijn veel beheerders tevreden. Maar als je natuur ziet als de samenhang van de levende natuur én het onderliggende landschap is het de vraag wanneer natuurontwikkeling eigenlijk geslaagd is. De levende natuur wordt immers gestuurd door de 'dode' natuur. Dat is ook duidelijk te zien in gevallen waar de mens onbedoeld een doorslaggevende invloed op de natuur heeft gehad, zoals in het geval van zandsuppleties. Bij natuurontwikkeling en natuurbeheer moet meer worden uitgegaan van de abiotiek, de 'dode' natuur.

Bewust nieuwe natuur

Er zijn inmiddels talloze voorbeelden van nieuwe natuur (zie artikel over website nieuwe natuur in dit nummer). Soms is daarbij een oude situatie hersteld, maar vaak ook een nieuwe situatie gecreëerd. Er zijn goede voorbeelden, en er zijn totale mislukkingen. En er zijn voorbeelden waarvan velen vinden dat de natuur geslaagd is, maar waar je je vraagtekens bij kunt zetten. Want wat is natuur? Zijn het de plantjes en de beestjes? En waarin verschilt de natuur in de duinen van die in de dierentuin? Het is natuurlijk de context, ofwel het onderliggende landschap. Natuur is de samenhang van dood en levend. De dode natuur vormt de ondergrond, en is daarmee, samen met het klimaat, doorslaggevend voor de uiteindelijke aankleding. Vaak heeft de beheerder dit wel in zijn achterhoofd. Er is natuurlijk niemand die een natte duinvallei boven op een hoge duintop aanlegt. Maar hoe zit het met paddenpoelen? En met kunstduinen? Daarmee wordt gestreefd een biotoop te herstellen. En dan blijkt, helaas, vaak dat het de plantjes en diertjes een worst

zal wezen of ze op een kunstduin of een natuurlijk duin leven. Wil dat dan zeggen dat natuurontwikkeling geslaagd is als de flora en fauna zich heeft hersteld? En dat we ons alleen om biotopen druk moeten maken? Als het ons om een soort Ark-van-Noachidee gaat misschien wel, maar als we ons druk maken om de aarde in zijn geheel natuurlijk niet.

Lukraak

Natuurbeheer en (dieren)tuinieren lopen te vaak door elkaar heen. Het is duidelijk dat de beheerder in sommige gevallen wel moet ingrijpen, bijvoorbeeld omdat een bepaalde soort anders verdwijnt. Bij zo'n ingreep zou moeten worden uitgegaan van de abiotiek. Het uitgraven van paddenpoelen helpt de bedreigde rugstreeppad weliswaar, maar tast tegelijkertijd een natuurlijke situatie definitief aan. Wie kent er immers een strandvlakte of een uitblazingsvlakte waar van nature allerlei diepe, ronde gaten in voorkomen? Dat rugstreeppadden bedreigd zijn, komt niet doordat de valleien te hoog liggen, maar doordat het grondwater te laag staat. Dat zou het uitgangpunt moeten zijn voor natuurontwikkeling! Het gemak waarmee allerlei ingrepen ter herstel van de levende natuur soms lukraak worden toegepast is vanuit aardkundig oogpunt best schokkend. Het reliëf van Nederland is misschien wel het kostbaarste historische erfgoed dat we hebben. Daar moeten we heel voorzichtig mee zijn (zie Leenaers, 2004), en dus niet lukraak gaan knutselen ten behoeve van planten en dieren die ook veel meer gebaat zijn bij structurele oplossingen.

Onbewust nieuwe natuur

Voorbeelden van natuur die onbewust door de

mens wordt aangepast zijn er te over. Denk alleen al aan veranderingen in de Voordelta na afsluiting van de Brielse Maas en de Haringvliet, het ontstaan van de Oostvaardersplassen, of de effecten van zandsuppleties.

Al deze voorbeelden hebben gemeen dat er, onbewust, abiotische processen optraden die zorgden voor onverwachte, nieuwe natuur. Maar ook onbewuste natuurontwikkeling is niet altijd onverdeeld positief voor de natuur. Hoe zit dat bijvoorbeeld bij zandsuppleties? Oorspronkelijk was de gedachte dat dankzij suppleren het strakke beheer van de zeereep niet meer noodzakelijk zou zijn, zodat er meer ruimte voor een natuurlijke ontwikkeling zou komen (dynamisch zeereepbeheer). Inmiddels is gebleken dat dankzij het suppleren op grote schaal nieuwe duinvorming voor de oude zeereep op gang is gekomen. In verschillende kustvakken zijn nu jonge duintjes te vinden die daar in ieder geval de laatste honderd jaar niet konden ontstaan. Onbedoeld, maar niet ongewenst. Door in te grijpen op een hoog niveau, namelijk dat van zandvoorziening naar de kust, is in een groot deel van het land ruimte ontstaan voor kleinschalige patronen van jonge, embryonale duinen. Door het sturen van de juiste processen zou het dus mogelijk moeten zijn de levende natuur een 'goede' kant op te krijgen.

Keerzijde

Helaas, het voorbeeld van de zandsuppleties heeft ook een keerzijde. Vroeger, vóór het suppleren, werden er drie kusttypen onderscheiden. De aangroei-kust werd gekenmerkt door embryonale duintjes en afgesnoerde strandvlakten (vaak geholpen door de mens dankzij stuif-

dijkaanleg). De mooiste voorbeelden lagen op de Waddeneilanden en Goeree. De stabiele kust bestond uit een op zijn plek blijvende, vaak hoge zeereep, die soms overstoof, maar waar vaak helemaal niets gebeurde. En de afslagkust maakte indruk door het voorkomen van enorm steile afslagkliffen, waaruit soms heel wat zand kon verstuiwen en waar de dynamiek ongekend was. Schitterende voorbeelden kennen we van de zuidwestpunt van Texel waar het soms leek alsof de jonge duinvorming nog volop in gang was. Het lijkt erop dat het suppleren de groot-schalige dynamiek langs de kust misschien minder ten goede komt dan men aanvankelijk dacht. Aangroei komt veelvuldig voor, maar de nieuwe duintjes beslaan slechts een beperkt oppervlak, en vangen intussen al het zand in, zodat doorstuiving naar de voormalige zeereep vrijwel tot stilstand is gekomen. De dynamiek beperkt zich hier dus tot een vrij smalle zone, en het achterliggende duin verstart verder. De afslagkust is grotendeels uit Nederland verdwenen, en dat heeft consequenties. Een afslagkust is de motor van grootschalige verstuivingen. Het is waarschijnlijk dat de jonge duinen langs de kust hun oorsprong hebben in de afslag van de oude duinen. Lokaal is de kust met kilometers landinwaarts verplaatst. Met het verdwijnen van afslag is de mogelijkheid verdwenen dat het in de zeereep opgeslagen zand opnieuw in beweging kan komen. En dus verstart het duin nog verder.

Sturen op processen

Natuur is het geheel van levende natuur én abiotiek. Natuurontwikkeling is dus pas geslaagd als het om meer gaat dan het herstel van flora en fauna alleen. Bij het sturen van de juiste abiotische processen heeft ook de levende natuur baat. Het is de vraag of we door moeten gaan met suppleren op de schaal zoals we het nu doen. Er zijn genoeg gebieden waar enige afslag getolereerd kan worden; waar ruimte is om de zeereep naar binnen te laten bewegen; waar mogelijkheden zijn voor een bewegende kustlijn; waar kansen liggen voor een dynamische natuur. Het is tijd voor nuancering. Laten we proberen die kansen te benutten. Laten we streven naar een kust met ruimte voor aangroei, stabiliteit én afslag. Want dát is toch hét kenmerk van een echt natuurlijke kust.

DR S.M. ARENS, BUREAU VOOR STRAND- EN DUINONDERZOEK
EN ADVISEUR VAN STICHTING DUINBEHOUD

REFERENTIES

LEENAERS, H., 2004. NEDERLAND WORDT NÓG VLAKKER. GEOGRAFIE,
FEBRUARI 2004.

De afslagkust maakt indruk door het voorkomen van enorm steile afslagkliffen (foto: Bas Arens).

